

Nagy Kornél, *Az erdélyi örmények katolizációja (1685-1715)*.
Budapest, MTA BTK TT I, 2012, 250 p.

Atunci când un volum de specialitate este prezentat, este de evitat să se scrie exclusiv în superlative, adică, pe cât se poate trebuie evitate anumite leitmotive, obstinant și convențional folosite. Dar există, totuși, și excepții, lucrarea cu titlul mai sus pomenit meritând sintagmele menționate. Acesta este cazul prezentei cărți, care se vedește a fi o sinteză veritabilă a istoriei armenilor din Transilvania. Și nu numai...

Autorul care, de altfel este un versat cercetător al relațiilor dintre Biserica Apostolică Armenească și Sfântul Scaun, prin prezenta lucrare aproape că oferă o re-definire a conceptelor de „bine documentat” și „cercetare arhivistică exhaustivă”, prin summa informației sale documentare extrem de bogată. Nu doar în cazul surselor depistate și aprofundate în fonduri și colecții din Austria (Viena)), Polonia (Varșovia), Ungaria (Budapesta, Esztergom), Italia (Roma, Veneția), Vatican, Armenia (Ererevan) și din România (Gheorgheni, Gherla). Parcurgând cu atenție lista izvoarelor folosite în lucrare, ne dăm seama că istoricul cunoaște nu numai limba armeană și volumele importante publicate în această limbă, ci și cele mai recente abordări din istoriografia maghiară și cea occidentală, care au tangență cu subiectul dezbătut. Dintre autorii din țara noastră îi putem întâlni printre referințe lucrările lui Vasile Rus, Greta Miron, Pál Judit, Petre Năsturel etc. Iar calitatea tratării de față este pe măsura calității izvoarelor folosite.

Inițială teză de doctorat, susținută public în anul 2008, actuala versiune ilustrează încorporarea unei merituoase trude, consemnată pe durata câtorva ani. Fapt pe deplin reușit, deoarece, în cursul lecturii nu am descoperit greșeli cu privire la chestiunile legate de editare și de structurare a cărții. Astfel încât, în prezentarea noastră putem acorda un spațiu mai larg analizei de conținut, care, în fond, reprezintă valoarea reală a oricărei tratări monografice.

Trebuie să remarcăm că, deși titlul și perioada circumscrisă acestuia se referă la un interval mai restrâns și la un fenomen specific, – catolicizarea armenilor din Transilvania –, de fapt sunt prezentate informații diversificate, într-o manieră ce depășește cu mult noțiunea de „capitol introductiv”. Retrospectiva prin care autorul zugrăvește trecutul poporului armean, de la începuturi și până la momentul unirii religioase, constituie una din cele mai reușite sinteze înfățișând devenirea lor, evoluția relațiilor cu alte seminții din areale vecine ori îndepărtate, răspândirea numerică și apariția diasporei respective, ca parte integrantă a problematicei europene, chestiunea propriei religii și conflictele generate din cauza dogmelor și a administrației bisericești, cu lumea catolică și cea ortodoxă. Felul clar, comprehensiv, explicativ în care semnatarul trece în revistă și explică pe larg aceste tematicii reprezintă o valoare cel puțin la fel de mare a elaboratului, cât cel ilustrat de segmentul propriu zis, incluzând cercetarea originală cu privire la catolicizarea acestui popor în Transilvania.

Structura cărții este conformă tiparului obișnuit al lucrărilor științifice de un asemenea calibru. Introducerea conține descrierea detaliată a metodologiei, surselor, scopurilor, problematicei, precum și o sinteză istoriografică a problemelor tratate. Apoi urmează capitolele tematice. Pentru a face inteligibilă tematica extrem de specifică a unirii religioase a armenilor din Transilvania, semnatarul a apelat la două largi capitole preliminare, în care analizează, într-un limbaj accesibil, printr-o manieră bine documentată, rădăcinile acestui proces. Prima parte, intitulată *Tentative pentru unificarea bisericească în cursul evului mediu și la începutul epocii moderne*, cuprinde o serie de informații legate nu numai de confesionalitatea armenilor autohtoni și caracteristicile bisericii nestoriene con-

dusă de un *katholikosz*, ci creionează, totodată, o imagine completă a dezbaterilor dogmatice și a militantismului în cadrul creștinismului, care s-a soldat cu Marea Schismă. Evident, politica bisericii ortodoxe de la Constantinopol și a Vaticanului față de creștinii armeni „schismatici” dobândește acum un colorit special. Credem drept un interesant studiu de caz cel înfățișat în ultimul subcapitol, respectiv unirea realizată de către arhiepiscopul Nikol Torosowitz din Lemberg, între anii 1627-1681. Segmentul de mijloc tratează politica religioasă a împăraților habsburgi, cu un deosebit accent pe urgentarea efectuării unor serii de apropieri a credincioșilor de rit oriental de biserica romano-catolică. Studiile de caz sunt bine scrise, fiind practic niște sinteze bazate pe bibliografia de specialitate foarte selectivă vizând chestiunea Unirii ortodocșilor sârbi, ruteni și cea a românilor din Transilvania, zugrăvită la un mod analog dpv. comparativ. Ultima secvență a elaboratului, mult extinsă cantitativ în raport cu cele anterioare este cea mai importantă, fiindcă relevă tocmai „esența” lucrării: viața religioasă a diasporei armenice din Transilvania. După ce trece în revistă procesul lor de apariție în spațiul românesc, maghiar și slav din Europa Centrală și de Est, naratorul analizează problematicii unirii religioase a armenilor, proces coordonat într-o primă fază de arhiepiscopia din Lemberg. Ceea ce este de remarcat, abordând scrisul istoric din punctul de vedere al stilului, este faptul că în zugrăvirea procesată, istoricul se concentrează mai mult asupra relațiilor interpersonale decât pe cele inter instituționale, fapt reprezentând o altă cale de hermeneutizare, mai originală decât calea „tradițională”, manifestată prin simpla analiză de texte. Esența focalizată acum constă în surprinderea activității episcopului armean Oxendio ca și a demersurilor sale realizate pe două fronturi: pe cel al catolicizării diasporei armenice și cel al obținerii recunoașterii rangului episcopiei sale în cadrul Bisericii Catolice Universale. Întâmplarea, sau mai bine zis, cursul istoriei a făcut ca epoca lui Oxendio să coincidă cu primele decenii ale stăpânirii habsburgice în Transilvania (1690-1715).

Principala calitate a cărții se află în faptul că încearcă să plaseze fenomenul unirii armenilor din Transilvania în cadrul relațiilor politice ale vremii respective. Nagy Kornél accentuează faptul că, față de unirea religioasă a ortodocșilor, în cazul armenilor fusese vorba mai mult de o inițiativă venită din partea anumitor cercuri catolice locale și a unui segment al elitei armenice, Curtea imperială fiind numai un element neutral al întregului proces.

Considerăm că valoarea volumului lecturat constă nu numai în munca de cercetare originală depusă de către tânărul semnatar, ci și prin caracterul său sintetic, care îl face accesibil și cititorului de rând, putând astfel fi recomandat ca un util instrument pentru orice doritor să cunoască mai temeinic istoria poporului armean.

Gabriela Gruber, *Partidul Național Liberal/Gheorghe I. Brătianu*. Iași, Institutul European, 2013. 296 p.

Prezenta lucrare survine, oarecum drept o utilă completare a istoriei României interbelice, interval foarte dinamic din punct de vedere politic, ale cărui aspecte nu au fost explorate însă, în totalitate, nici până astăzi. De obicei, un deosebit accent se punea pe activitatea partidelor mari, precum PNL și PNȚ, iar Mișcarea Legionară, prin caracterul ei unic și violent îi impresionase și continuă să fascineze pe mulți cercetători, dar puține abordări s-au făcut în scopul explorării planurilor și ideologiilor unor formațiuni mai mici, între care și cele așa numite „schismatice”. Un astfel de moment îl constituie, în istoria PNL-ului, crearea formațiunii PNL Gheorghe I. Brătianu, condusă de renumitul istoric care, în anul 1930, intrase în conflict cu diriguirea centrală a PNL/ului.

Dacă monografia de față ar trebui clasificată problematic, s-ar ivi firească întrebare: oare care din cele două secvențe descrise predomină, respectiv, demersul istoric sau analiza politică? Probabil că ambele fațete ale caracterului ei specific interdisciplinar apar echilibrate, deși poate fi vorba mai mult de un narativism istoric, bazată pe un fundamental construct metodologic, propriu științei istoriei în strădania de reconstituire a faptului trecut, dar, în același timp, folosește și concepțiile analizei politice, numai în măsura în care sursele consultate permit corelarea procedurală.

Bibliografia cărții este una vastă, consistentă și de mare calitate. La nivelul cercetării arhivistice, regăsim înseriate multe fonduri relevante, consultate la Arhivele Naționale din București. Este un semn clar al faptului că semnatarul s-a concentrat investigațional numai asupra nivelului central, scăpând astfel din vedere palierele zonale și locale, foarte importante, de altfel, din punctul de vedere al organizării unui partid în plan național, chiar și în cazul unei entități partinice elevat situate în eșichier. Acest dat, semnalat drept „hiatus”, ar putea să reprezinte un binevenit impuls pentru o augmentată viitoare cercetare. Un rol important îl dețin în acest context documentele publicate în diferite colecții/serii tematice, periodicele reprezentative ale epocii interbelice, dar și presa

de specialitate de după 1989, între care se numără publicații științifice precum „Revista Arhivelor”, „Revista de Istorie Militară”, „Sfera Politicii”, „Transilvania” etc. De asemenea, sunt menționate opere memorialistice, cum ar fi cele aparținând lui Constantin Argetoianu, Armand Călinescu, Grigore Gafencu, Nicolae Iorga sau Mihail Sturdza, precum și o suită de lucrări de specialitate, elaborate atât de istorici români contemporani (Lucian Boia, Ion Bulei, Lucian Nastasă, Alexandru Zub), dar și a unor cercetători străini, cunosători ai realităților autohtone (Dennis Deletant, Armin Heinen, Keith Hitchins, Paul Michelson, Francisco Veiga). Autoarea, la rândul ei, a mai publicat câteva studii preliminare vizând acest subiect, sinteza ei actuală fiind rodul unui asiduu travaliu în spațiu și timp.

Din punctul de vedere al structurii, dna Gruber utilizează un model de divizare clasică a textului, tipic istoriografiei române curente, prin folosirea unor capitole generale, structurate la rândul lor în subcapitole, dedicate unor problematici specifice. Astfel, în prima parte se tratează înființarea și organizarea edificiului Partidului Național Liberal-Gheorghe Brătianu, în oglinda mediului politic intern din vremea lui Carol al II-lea. Sunt prezentate, printr-un limbaj logic și adecvat, motivele scindării PNL-ului, în rândul cărora se regăsesc atât cauze de ordin major, cât și o serie de chestiuni de natură personală. În mod uzual, scrisul nostru istoric obișnuia să trateze scindarea, – precum și alte fracționări de partide importante din perioada dată, neverificând, ades, nici măcar propriile lor argumente, ci, proiectând oarecum o viziune ulterioară cu privire la comportamentul, de altfel, destul de dubios, al Regelui, – ca fiind un rezultat al combinațiilor Suveranului și al Camarilei. Încercarea monografică discutată ne oferă o imagine mult mai amplă și mai clară a acestei problematici istorice. Considerăm ca fiind extrem de reușit ultimul subcapitol, care, apelând la dimensiunea metodologiei comparate, analizează elementele comune, dar și cele diferite ale statutelor PNL-ului condus de I. G. Duca și cel patronat de către Gh. I. Brătianu. Următoarea secvență se referă la evoluția organizatorică a noului organism, realizându-se o imagine minuțioasă a relației dintre adeviziunile și disidențele petrecute. A treia parte se concentrează asupra programului său politic, consemnând evoluția și consecințele metamorfozelor suportate. Segmentul continuativ legi prezintă activitatea parlamentară a PNL-ului Brătianu, punând un accent deosebit pe momentul racordării georgiștilor la actul de guvernări succesive. Un studiu de caz destul de bine întreprins este cel care vizează raportarea georgiștilor la programul economic al PNȚ-ului, dar și analiza aportului disidenței liberale disidenți la guvernarea lui I. C. Duca, îndeosebi după asasinarea acestuia de către legionari, precum și atitudinea acelorași față de cabinetul condus de către Gh. Tătărescu. Un alt capitol se referă la sistemul complex al activităților electorale georgiste, precum și la politica lor de alianță, inclusiv pe durata campaniei din 1937. Un moment special îl constituie între timp ființarea Frontului Constituțional, coaliția formată cu Partidul Poporului al mareșalului Al. Averescu pentru succesul din anul 1934. Poate că cel mai interesant tronson interpretativ este cel de-al șaselea, intitulat *Principalele probleme ale vieții politice românești, din perspectiva georgiștilor*, care include trei bine delimitate studii de caz, stârnind interes și în rândul analiștilor politici din zilele noastre. Triada menționată conține analiza poziției georgiștilor față de instituția Monarhiei și, a regelui Carol al II-lea în mod particular, disecarea concepției exprimate în problemei minorităților autohtone, precum și înfățișarea relațiilor întreținute cu forțele politice extremiste, îndeosebi cele cu Garda de Fier, de la condamnarea acesteia, de la începuturi până la momentul pactului de neagresiune manistă-brătianistă-legionară, cum titra oficiosul PNL-ului la momentul respectiv. Părțile ultime ale cărții sunt dedicate atât creionării situației georgiștilor în politica externă a României interbelice, cât și zugrăvirii sfârșitului acestui experiment politic care a durat aproape un deceniu, consfințit de revenirea georgiștilor în sânul Partidului Național Liberal.

Lucrarea de față s-a dorit a fi o analiză comprehensivă a întregului spectru de activitate politică al PNL-ului Gheorghe I. Brătianu, și în opinia noastră considerăm că, în mare măsură, dna Gabriela Gruber reușit acest lucru. În mod cert, ea a adus o contribuție importantă la îmbogățirea „portofoliului” istoriografiei românești cu privire la istoria politică a perioadei interbelice, una aparte și consistentă în trecutul contemporan al țării.

Szendrei Ákos, *Justh Gyula politikai pályája. A függetlenségi politikázás lehetőségai a 19-20. század fordulóján*, Debrecen, 2012, TTI, 243 p.

Dualismul constituie o epocă major cercetată a istoriei maghiare, atât datorită faptului că reprezintă un important segment temporal în evoluția țării între anii 1867-1918, cât și din motivul că majoritatea specialiștilor

autohtoni, preocupați de abordarea trecutului politic și social-economic din secolul XX, trebuie să cunoască, oarecum obligatoriu, realitățile perioadei scurse până la finele celui dintâi dezastru mondial, deoarece acest răstimp favorizase apariția și dezvoltarea elementelor componente ale unor fenomene și procese, care vor determina cursul sinuos interbelic (relațiile cu popoarele vecine, chestiunea antisemitismului, irumperea curenților politice ale gândirii moderne, proiectele de dezvoltare economică etc.). Pentru majoritatea cititorilor de rând însă, fie ei maghiari sau străini, sistemul politic austro-ungar, cadrul său legislativ, partidele politice (guvernamentale și de opoziție), criteriile și modalitățile racolării de noi adepți în spațiu și timp, schimbările de atitudine și opțiunile manifestate de către electorat personalități sunt deseori greu de interpretat, dacă nu există o prealabilă lucrare, corespunzătoare stadiului actual al științei istorice ungare.

Tânărul cercetător, Szendrei Ákos, membru al Institutului de profil din Debrețin se numără între cei puțini care a fost abilitat drept conducător de doctorat, tocmai datorită calității muncii sale profesionale. Tema sa de studiu este dedicată tratării istoriei politice a epocii dualiste, pe care, prin intermediul metodei prosopografice, dar și prin adoptarea unei tratări sociologice, o diseminează și explicitează în vectorii concentrici, majoritatea contribuțiilor sale concentrându-se asupra perspectivelor politice ale mișcării liberale, intersectată de conceptul favorabil dobândirii independenței statale, fapt ce implica o atitudine mai radicală față de însăși structura dualistă. În rândul acestor demersuri se înscrie și prezenta lucrare, care reprezintă biografia unei personalități politice, minimal amintită în multe sinteze, și care, la vremea respectivă însemnase un pion important al vieții politice maghiare, respectiv Justh Gyula.

El figurase continuu drept mandatar al ideii unei Ungarii independente, fiind și liderul unor partide, ca atare, dar și a concretizării valorilor revoluționare din 1848-1849, întrupând, totodată, exemplul unui desăvârșit gânditor liberal care, spre sfârșitul vieții și a carierei politice, va preda ștafeta colegului și tovarășului său mai tânăr, Károlyi Mihály, devenit mult mai faimos, în pofida controverselor generate, ca o personalitate marcantă și de neocolit pentru istorici. Justh nu a mai apucat sfârșitul primului război mondial, decedând în 1917, astfel încât, am putea predicționa, numai intuitiv, și în cadrul unui demers istoric ficțional, ce anume s-ar fi întâmplat, dacă această figură politică, afină față de naționalități și avocatul unei linii teziste liberale și autonome, fără a accepta, însă, radicalismul francmasoneriei liberale anticlericale, și a socialismului, s-ar fi aflat de partea lui Károlyi Mihály!

Cartea de față este una foarte bine documentată, autorul folosindu-se de o gamă variată de surse. Majoritatea lor provin din fonduri aflate la Arhivele Naționale ale Ungariei, respectiv din colecțiile Bibliotecii Naționale „Széchenyi”, fără a se omite circuitul arhivelor de nivel local și zonal. Cum au mai fost, în cazul unor lucrări de acest gen, legislația vremii – inclusiv regulamentul de funcționare al Parlamentului – reprezintă o categorie de izvoare fundamentale, la fel ca și presa vremii, centrală și areală, precum și o bibliografie, aproximat exhaustivă, în rândul căruia, memorialistica ocupă un rol important.

Lucrarea este eșalonată mai mult în capitole tematice decât în cele cronologice. Structura sa este relativ simplă, abordabilă, se trece la o secvență problematică la alta numai atunci când semntarul este convins că, în limitele date, subiectul tratat a fost epuizat într-un mod optim. Primul parte este una de prezentare a metodologiei și a resurselor documentare (edite și inedite) folosite. Următoarea reprezintă o incursiune referitoare la primele faze ale vieții și activității dezvoltate de către Justh Gyula. Din punctul de vedere a relevanței cronologice a evenimentelor, compartimentul al treilea include cele mai consistente direcții tratate. Intitulat, *În labirintul politic al epocii dualismului*, se face o temeinică evocare a activității politice a subiectului, în cadrul vieții politice maghiare. Un subcapitol interesant este cel în care se descriu cele trei audiențe de care Justh beneficiase la Curtea imperială. Din punctul de vedere al analizei politice, secvența a patra este de cel mai mare interes, deoarece în cadrul ei, Szendrei analizează perspectivele politicii liberale a epocii, prin prisma a trei chestiuni, nerezolvate însă, și trecute în portofoliul moștenirilor valide pentru secolul XX: dimensiunea secular-clericală a politicii statale, chestiunea dreptului de vot, problema conceptului de națiune și a naționalităților. Ultima parte a cărții înfățișează felul în care Justh Gyula a fost perceput de contemporanii săi, între care au figurat nume precum, Ady Endre sau Jászi Oszkár. Cele două subcapitole din final, au un caracter analitico-sintetic, îndeplinind o menire conclusivă privind locul și rolul asumat de către personalitatea politică respectivă în cadrul vieții de partid, mai precis raportarea sa individuală și colectivă la impunerea și salvagardarea idealului deplinei independențe naționale.

Utilitatea acestui volum monografic credem că rezidă în sporita contribuție din punct de vedere documentar și interpretativ la mai buna înțelegere a vieții politice maghiare din epoca dualistă.

Martin Pekár (editor). *Ethnic Minorities in Slovakia in the years 1918-1945. A Survey.*
Prešov, 2011. 195 p.

Istoriografia națională slovacă, la fel ca entitatea statală în sine în plan politic, reprezintă o apariție de sine stătătoare dpv. științific, dar, în același timp, extrem de performant, manifestând o serie de subiecte exploatate dintr-un unghi propriu de abordare în locul celei vechi, confederative. În rândul unor lucrări de asemenea calitate se înscrie prezenta lucrare culegere de studii, vizând dezbaterea unui subiect cu imediate conotații: situația minorităților naționale din Slovacia în epoca întreblică și belică. Deoarece acest interval poate fi divizat în două unități cronologice diferite, problematica este tratată structural, ca atare. Primul segment se referă la tematica noii Cehoslovacii, reprezentat de lideri precum Masaryk și Beneš, respectiv faza experimentării unui stat federal compus din două națiuni și mai multe comunități etnice. Iar următoarea este cea reprezentată de etapa post-München, marcată de ocupația hitleristă și crearea statului slovac, de iure independent, de facto, atașat însă Germaniei naziste până la finalul războiului și la restabilirea granițelor statului cehoslovac.

Din punct de vedere structural, volumul este edificat în cinci capitole distincte, dintre care primele trei se concentrează asupra unor subiecte legate de situația generală a minorităților și a relațiilor acestora cu statul, iar ultimele două conțin analize concrete legate de soarta unor comunități minoritare propriu-zise, atât între 1918-1938, cât și pentru anii 1939-1945.

Primul capitol este unul care explorează îndeosebi metodologia filosofiei politice, și discută problema identității naționale și a celei etnice din Europa secolului al XX-lea, făcând o scurtă introducere în terminologia analizei în domeniul politicilor naționale, cum ar fi termeni legați de conceptul de stat național, națiune politică sau etnică, identitate și conștiință civică etc. Lista bibliografică include aici semnificative titluri de sorginte autohtonă, în limba slovacă sau cehă, dar și multe apărute în străinătate, pe continent sau în America. Următorul construct se concentrează asupra evenimentelor ulterioare încheierii primului război mondial, care au generat – în opinia autorilor – majoritatea acelor conflicte etnice care au repercusiuni chiar și în zilele noastre. În partea de mijloc a poligrafiei se face o prezentare sintetică și succintă a ceea ce a însemnat sistemul de la Versailles în Europa centrală și de est, accentuându-se lipsurile acestuia, și diferențele dintre teorie și practică. Bibliografia utilizată este concentrată, selectivă și conține mai ales unele tomuri clasice ale scrisului istoriografic occidentale, cum ar fi *Dark Continent: Europe's Twentieth Century*, semnată de către Mayower, volumul memorialistic al lui Robert Lansing despre negocierile de pace de la Paris sau excelentul articol al lui A. Sharp, intitulat *The Genie that Would Not Go Back into the Bottle*. Capitolul al treilea face o prezentare generală a situației minorităților din Cehoslovacia interbelică, într-o manieră sintetică. Acest segment are mai mult un caracter introductiv, fiind succint și cu o bibliografie minimală, de numai trei înserieri. De fapt, editorul mizase pe caracterul mijlocitor asumat pentru tranziția la cele două compartimente succesore, și care reprezintă, de fapt, substanța hermeneutizării profesate cu privire la situația minorităților din zona slovacă a statului de altă dată. Cele două părți în discuție sunt separate cronologic, prima tratând starea minorităților din Cehoslovacia independentă și suverană, din punct de vedere constituțional și legislativ – nu numai al celei centrale, ci și din al celor legislațiilor locale, deoarece în Cehoslovacia interbelică, unitățile administrativ-teritoriale dețineau o considerabilă putere legislativă internă. Următoarea secvență trebuie să opereze, în schimb, cu o metodologie diferită, pentru că, în perioada Slovaciei belice, în cursul căruia statul totalitarist autohton – numit în acest fel chiar de către autori – trebuia să ființeze și acționeze în limitele realităților denotate.

În cadrul ambelor ultime capitole dezbătute, autorii relevă aspecte legate de existența a șapte minorități. Astfel, este trecută în revistă situația celei maghiare, germane, iudaice, cehe (sic!), poloneze, țigane și rutene. Este interesantă abordarea chestiunea naționalității cehe, fiind analizată ca o minoritate internă, și nu drept una din cele două națiuni – și, pe deasupra, mai mare și mai numeroasă a Cehoslovaciei, – fapt înseamnând că semnatarii studiază problematica din perspectiva unei istoriografii naționale slovace, și deloc pe baza tradițiilor scrisului istoriografic comun până în 1993.

Citind prezentul volum cu caracter de sinteză, se ivește logic întrebarea, de ce a fost necesară publicarea sa în limba engleză, pentru un public internațional. Probabil și din cauză că referințele arhivistice și studiile de caz disipate în publicistica de profil sunt minim abordabile pe seama lectorului străin, iar în situația citată acum de noi, un atare puțin cunoscut evenimential apare firesc încadrat în structura cărții de față, ca parte integrantă a fenomenelor istorice mai generale. Considerăm că s-a dorit inițierea unei alte / noi direcții de cercetare, iar pe baza acestei sinteze, vor apare o serie de monografii dedicate problemelor legate de minoritățile din Slovacia.

Paksa Rudolf, *Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobbaldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója*.
Budapest, MTA BTK TTI, 2013, 400 p.

Tânărul istoric din cadrul Institutului de profil, autorul prezentei cărții, a abordat cu mult curaj un subiect atât de delicat, cum ar fi problematica extremei drepte maghiare din perioada interbelică. Cu atât mai mult cu cât, în clipa de față, drept o consecință aleatorie a crizei economice, în Ungaria s-au întărit vocile xenofobe, ba chiar există un partid destul de puternic, ai cărui lideri deseori cochetează cu anumite clișee al mișcărilor de/ din această epocă.

Tomul reprezintă varianta îmbunătățită a tezei de doctorat, elaborată sub îndrumarea lui Romsics Ignác, personalitate a scrisului istoric din țara vecină, al cărui nume înseamnă în sine o garanție a calității monografiei, a abordării sale, deschise și originale. Discipolul își urmează maestrul și, în ce măsură va putea fi comparat cu acesta, se va adeveri numai în viitor.

Din start, trebuie să remarcăm specificitatea concepției sale în ceea ce privește definiția național-socialismului maghiar, în sensul cel mai practic / pragmatic. Semnatarul evită de fapt, să ne ofere o clară definiție terminologică, operând însă cu noțiunea într-o manieră foarte practică a scrisului istoric, situând sub lupa analizei toate acele mișcări, pe care le consideră a fi apropiate nazismului. În fond, motivul acestei acțiuni ne este dezvăluit încă din primul capitol introductiv, care ne explică nu numai metodologia cercetării, ci trece totodată, în revistă, într-o modalitate foarte critică, cum anume s-a desfășurat configurarea acestei importante probleme, permițându-și adesea replici destul de tăioase la adresa realizărilor „cosmetizate” proprii unor istorici din epoca totalitară. Iar subiectul ales de către Paksa Rudolf devine cu atât mai interesant, cu cât este vorba de un termen extrem de „traumatizat” folosit, totodată, pe larg în limbajul politic contemporan, pentru a marca, în general, întreaga paletă de manifestări a extremei drepte și, după caz, și a politicii actualului partid de guvernământ.

Pentru autor, noțiunile de „extremă dreaptă” și „național socialism” sunt similare, dar nu desemnează același lucru. În acest fel, el nu este nevoit să-și pornească analiza nici din anii imediat următori primului război mondial, odată cu creionarea activității unor organizații paramilitare, precum cele conduse de Prónay, Héjjas sau Ostenburg, și nici cu venirea la putere a amiralului Horthy Miklós. Nu îl include în demersul făcut nici pe un politician, ajuns premier, de genul lui Gömbös Gyula, ale cărui pronunțate simpatii pro-fasciste – evidente într-o asemenea măsură, încât era denumit peiorativ către de adversarii săi politici, drept, „signor Gömbölini” – și nici măcar pe Imrédy Béla, de al cărui nume se leagă primele legi antisemite, și care a fost executat în 1946, drept criminal de război. Analiza lui Paksa se rezumă la un micșorat segment al eșichierului politic maghiar interbelic, în primul rând la ilustrarea atitudinilor manifestate de către Meskó Zoltán și Böszörményi Zoltán, dar mai ales asupra Mișcării Crucilor Încârligate, diriguată de excentricul Szálasi Ferenc. Această categorisire poate însă să provoace multe ciocniri de opinii în acel prim-plan specific, în care istoria contemporană se intersectează cu discursul politic.

Cartea discutată de noi este voluminoasă, bine documentată. O importanță cu totul aparte este acordată acelor surse care reflectă cel mai bine conceptele originale ale partidelor și mișcărilor considerate a fi de nuanță național-socialistă, respectiv presei lor interbelice. Chiar există un catalog analitic, reproduș în anexe. Autorul cunoaște perfect și izvoarele arhivistice, efectuând cercetări în fondurile unor lăcașuri importante din Budapesta. Totuși, la prima vedere ne surprinde lipsa totală a celor din provincie, adică a celor regăsibile în filialele județene ale Arhivelor Naționale ale Ungariei. Probabil că evenimentele desfășurate în afara perimetrului Capitalei nu au fost considerate drept având o importanță majoră, comparativ cu ansamblul celorlalte, dar, cu toate acestea, sugerăm ca într-o viitoare augmentată cercetare, ar putea fi incluse și aceste materiale. Lista bibliografică este și ea una extinsă, conținând o serie de titluri, apărute în țară, – poate că ar fi fost binevenită și o abordare comparativă, în plan internațional, – care trece, practic în revistă, tot ceea ce fusese mai valoros de consemnat în istoriografia maghiară din ultimii ani. Reclamăm lipsa inserării bibliografice a cărții a lui Unghváry Sándor, personaj binecunoscut și în cadrul evenimentelor petrecute la Cluj între anii 1940-1946, intitulată *Mit láttam az Andrássy-úti nyilasházban? A hungarizmus élete és bukása*, care, la vremea apariției stârnise reacții violente, fiind prima lucrare care se concentra asupra dezbaterii ajutoarelor primite de către Crucile cu Săgeți din Germania nazistă. Poate că este vorba de o omisiune intenționată, deoarece în zilele noastre circulă teza privind faptul că mișcarea lui Szálasi nu

fusese agreată și nici ajutată din exterior, datorită diferențelor ideologice de care, liderul maghiar se crampona cu îndârjire.

Structura tomului este una simplă și clară, fără să denote o minuțiozitate, excesivă. Capitolele introductive conțin descrierea metodologiei cercetării, și pe larg, – în cinci subdiviziuni – sursele istoriografice publicate, grupate în ordine cronologică, conform următoarei clasificări: din epoca lui Horthy Miklós, din anii postbelici, din istoriografia occidentală – fie de imigranți maghiari fie de alți – din epoca lui Kádár János, și din epoca „democratică”. În rest, părțile care conțin textul descriptiv-explicativ al fenomenului istoric sunt divizate pe criterii temporale, în care gruparea informației în funcție de considerente tematice joacă un rol secundar, cu toate acestea, textul rămâne unul cursiv și pe înțelesul tuturor. Analiza pornește de la Mișcarea Crucilor inițiată de către Böszörményi Zoltán, integrând și impactul celor similare, fasciste și naziste asupra gândirii extremiștilor maghiari de dreapta. Ascensiunea Crucilor Încârligate este considerată de autor ca fiind „al doilea val” al extinderii ideilor național-socialiste, în mod natural, unul mai de succes decât cel precedent, cel validat de către imitatorii fasciștilor. În viziunea lui Paksa, acest fapt calităților organizatorice denotate de un lider precum Hubay Kálmán, căruia îi este dedicat un fragment distinct, comparativ cu cel atribuit, în mod automat, personalității lui Szálasi Ferenc. Un alt segment analitic este închinat intervalului în care reprezentanții acestor partide de extremă dreapta – consecvent numiți ca fiind național-socialiști – acced în Parlament. Un subcapitol interesant din punctul de vedere al istoriografiei și analizei politice este cel care ilustrează felul în care a decurs competiția între aceste forțe, divizate la rândul lor în mai multe grupări, pentru a dobândi favorurile naziștilor în cursul primilor ani ai celui de-al doilea război mondial. Ultima parte are un titlu sugestiv „La putere” și tratează istoria unui scurt război, dar plin de evenimente, generat ocupația militară germană și, marcat final, de retragerea forțelor respective de pe teritoriul Ungariei autodizolvarea cabinetului Szálasi. Autorul sesizează bine că dominația germană a adus marea schimbare, prin faptul că numai sub o atare presiune guvernatorul Horthy a putut fi silit ca să numească un alt prim ministru, în persoana fostului ambasador la Berlin, Sztójay Döme. În loc de concluzii, ultimul capitol sintetizează evenimentele survenite după război, constând în condamnarea liderilor național-socialiști, drept criminali de război, și schițează câteva idei originare de o posibilă ulterioară cercetare vizând emigrația maghiară din Occident, care a părăsit țara natală tocmai din cauza acestui tip de convingeri.

Între punctele „forte” ale cărții putem remarca buna documentare, stilul cursiv, limbajul profesionist, accesibil totuși și pentru ne-specialiști, dar și volumul mare de ilustrații conținând afișe, fotografii și alte materiale similare. În mod evident, calitatea analizei politologice mai poate fi îmbunătățită. Fără îndoială, cartea lui Paksa Rudolf reprezintă un demers valoros în studierea chestiunii extremei dreapta din punct de vedere istoriografic și nu numai, iar tânărul autor promite rezultate pe măsură într-un viitor nu prea îndepărtat.

Editori: Bordás Sándor, Glavanovics Andrea. *Történelmi traumáink. Közös sebek és a gyógyításukra tett kísérletek a Kárpát-medencében.* Budapest, "Kodolányi János" Főiskola, 2015, 327 p.

Știm din proprie experiență că, atunci când se finanțează un proiect de cercetare în domeniul științelor sociale și umaniste, de obicei, se pot prezice rezultatele, ca și modalitatea oportună de valorificare, pe acestea. Se întâmplă și cazuri, – deși acestea nu se pot generaliza –, în care contribuția științifică se validează într-un fel extrem de eficient, atât din punct de vedere calitativ, cât și cantitativ. Un exemplu îl constituie volumul de față, care include cinci studii diferite, centrate în jurul traumelor petrecute din istoria maghiară, cu un accent deosebit pe cele consemnate în secolul al XX-lea.

Tomul discutat acum înglobează lucrări elaborate, majoritar, de către specialiști proveniți din cadrul unei universități particulare din capitala Ungariei. Primele patru studii reprezintă cercetări individuale, cu subiecte bine definite din punct de vedere tradițional, iar ultimul, acoperind o marjă spațială echivalentă a circa două treimi din întreg, fructifică rezultanta seriei de sondaje, marcând gradual reflecțiile curente generate de tentativa de disseminare a traumelor istorice respective.

Prima contribuție, semnată de către Csurgai Horváth József, cumulează datele statistice referitoare la dinamica modificării procentajelor etnice în situația județului (fostul comitat) Fejér din Ungaria¹, naționalitățile, co-

1 Nu este vorba de similarul județului Alba din România, care în epoca dultistă se numea comitatul Fehér.

nivente elementului maghiar, fiind reprezentat de germani, slovaci și rromi / țigani. Elaboratul redactat de către Lőrinczné Bencze Edit înfățișează o imagine sintetică a evoluției comunității maghiare din Croația, începând cu fazele târzii ale epocii dualiste și până în zilele noastre, incluzând drepturile obținute în cadrul Croației independente, membră a Uniunii Europene, – relevând atât locul / rolul acesteia în viața politică internă, cât și dezvoltarea sistemului de învățământ în limba maternă. Credem că acest demers este marcat de un relativ puseu conjunctural, deoarece, – probabil unui dat istoric moștenit și a absenței, ca atare, a sursei de conflict cu națiunea majoritară, – etnicul local maghiar este minim vizibilizat în palier intern și internațional, în raport cu cel din România, Serbia, Slovacia, Ucraina etc. Concluziile în sine nu sunt deloc pozitive, autoarea neasumându-și o opinie tranșantă, probabil neștiind, sau numai intuind, ce anume poate aduce viitorul în această privință; ea afirmă doar faptul că, pe baza curentului vizând asimilarea ori imigrarea, rămâne deschisă întrebarea dacă această comunitate își va păstra caracterul național specific sau va dispărea în viitorul nu foarte îndepărtat.

După aceste două studii de caz, reduse ca întindere, urmează alte două intervenții, cu un caracter mai general, care se concentrează asupra unor percepții fiindând la nivel național. Secvența realizată de către Ujváry Gábor reprezintă practic, un soi de „*ars politica*”, sau, mai bine zis, de *ars historiographica* în legătură cu asumarea moștenirii istorice de către generațiile actuale din Ungaria vecină, incluzând aici nu doar momentele glorioase / festive, ci și eșecurile/sincopile, pătrunse de amărăciune, precum epocile guvernării unui Kún Béla sau Szálasi Ferenc. O contribuție deosebită este ilustrată de meditația istoriografică făcută despre scrisul unei marcante personalități, ca, de pildă, Szekfű Gyula.

Un alt segment analitic îi aparține prorectorului instituției sus citate, Vizi László Tamás. Intitulat, *De la politica de doleanțe până la reunificarea națiunii: tentativele guvernamentale de a trata moștenirea Trianonului în Ungaria de după 1989*, universitarul respectiv efectuează o selectivă trecere în revistă a gestionării „lăsământului diplomatic”, începând cu era amiralului Horthy și încheind cu intervalul guvernării ultimului cabinet condus de către Orbán Viktor. Autorul recenzează într-un mod destul de comprehensiv, – desigur în limita spațiului disponibil, – percepția asupra relației stat-națiune în cazul regimurilor politice interbelice și postbelice, insistând cu obstinație în chestiunea strategiilor adoptate oficial după 1989, reprezentate de echipa Antall József, de guvernările socialiste – dintre care o atenție sporită revine mandatului Horn Gyula, dar – și celui deținut de pomenitul Orbán. Este de remarcat dezinhibarea cu care semnatarul descrie evenimente și fenomene, precum legea statutului, referendumul din 2004 și acordarea cetățeniei maghiarilor de peste hotare.

Partea cea mai consistentă a poligrafiei o reprezintă cercetarea sociologico-politico-statistică, înfățișată de către triada compusă din Bordás Sándor, Kontó Gizella și Ujma Péter, care interpretează rezultatele unor chestionare difuzate în Ungaria și în țările vecine, – atât în cazul maghiarilor din diaspora, cât și a națiunilor majoritare în România, Serbia și Slovacia, – cu privire la percepția unor procese, fapte și întâmplări, pe care o bună parte a indivizilor aparținând națiunii maghiare le percepe ca fiind traume istorice. La finalul sintezei, autorii au atașat, ca anexe, documentația folosită, dar, probabil că partea cea mai valoroasă nu este analiza în sine, – de un elevat nivel, susținută de exacte calculele matematice, – ci serie de tabele și diagrame, reprezentative, drept benefică sursă de inspirație pentru ulterioare periegeze. Interdisciplinaritatea este ilustrată prin utilizarea modelului comparat Hoefstede, – utilizat mai ales în domeniul managementului comparat, – al scalei Bogardus și al figurilor Boxplot. Din punctul nostru de vedere, interesantă persistă concluzia formulată față de empatia dovedită de români, – cu excepția atitudinii manifestate în cazul păcii de la Trianon (1920) și a arbitrajului/dictatului de la Viena (1940) –, în comparație cu sârbii și slovaci, față de traumele survenite în cursul existenței națiunii maghiare.

Opinăm că volumul de față înseamnă o indiscutabilă noutate în domeniul aprehensiunii ori comprehensiunii față de alteritate în spațiu și timpul istoric al arealului carpato-dunărean.

